

Allochtoon ondernemerschap vraagt gediversifieerde begeleiding op maat

Dit artikel is een combinatie van enkele theoretische beschouwingen over allochtoon ondernemerschap en de ervaringen die UNIZO heeft opgebouwd met deze ondernemers in de loop van diverse vormingsprojecten.

Personeel

Wanneer er personeel werkt in de onderneming, dan is dit in de regel afkomstig uit de eigen groep. Vaak wordt er met familiearbeid gewerkt of met de inschakeling van vrienden of kennissen. Ondernemingen zijn vaak typische familiebedrijven. Het personeel wordt soms niet betaald volgens de geldende standaarden, maar krijgt een geringe vergoeding (Choenni, 1997, p. 31).

Bedrijfsvoering

De handelswijze van de ondernemer is ingebed in een structuur van etnische netwerken. Informatie, tips, adviezen en hulp worden betrokken uit het etnische circuit. Transacties en het overige onderlinge verkeer tussen ondernemers en leden van de groep verloopt niet via formele, bureaucratisch-administratieve kanalen, maar worden op informele basis afgehandeld. Formalisering is tot een minimum beperkt. Onderling vertrouwen en loyaliteit zijn sleutelbegrippen (Choenni, 1997, p. 31).

Wijze van kapitaalverwerving/financiering

Bij veel allochtone ondernemers zal er sprake zijn van een etnische wijze van ondernemingsfinanciering. Zij vallen terug op onderlinge etnische banden en gewoonten om aan kapitaal voor een bedrijfsstart te komen. Vaak zijn het financieringsvormen zonder rente, die gebaseerd zijn op mondelinge afspraken en wederzijds vertrouwen (Choenni, 1997, pp. 30-31).

Allochtone ondernemers: een situering

Op basis van onderzoek en eigen ervaringen tijdens UNIZO-vormingsprogramma's kunnen we stellen dat allochtone ondernemers en allochtoon ondernemerschap¹ een aantal karakteristieke eigenschappen vertonen. We geven hiervan een bondig overzicht.

Het product

De allochtone ondernemer zal vaak goederen of diensten aanleveren die te maken hebben met zijn etnische afkomst of met een etnisch cliënteel. Levensmiddelen, kleding, de keuken uit het land van herkomst, culturele producten of diensten (Choenni, 1997, p. 31). Vaak zijn dit ook niches aan de onderkant van de markt.

De klantenkring

De allochtone ondernemer zoekt vaak afzet voor zijn producten bij de eigen etnische groep. De migrantenpopulatie biedt een bepaalde markt voor specifieke goederen en diensten (Choenni, 1997, p. 31). Deze interne oriëntatie loopt na verloop van tijd vaak over in een externe oriëntatie.

Geografische concentratie

Allochtone bedrijvigheid is in vele gevallen geconcentreerd in bepaalde geografische clusters. Het aanbod van vacante handelszaken bepaalt voor een gedeelte de vestiging van de allochtone ondernemers en het concentratiefenomeen. Niet alleen de aanwezigheid van leden van de eigen etnische groep, maar ook de vestigingsmarkt bepaalt de vestiging in bepaalde stadsbuurten. Deze geconcentreerde lokalisatie gaat gepaard met specifieke woon- en leefomstandigheden en dus ook specifieke noden en behoeften (Bracke, Vanhoren, Maes & Van den Bulck, 1992, p. 15).

Relaties met derden

Ongeveer de helft van de allochtone ondernemers in het Brusselse kent een advies- of vormingsinstelling, maar slechts een minderheid heeft al contact opgenomen met dergelijke organisaties. De meeste allochtone zelfstandigen steunen dermate op hun boekhouder dat ze geen verdere inlichtingen nemen of voor een vorming kiezen. Dit is te verklaren door hun culturele achtergrond, de vaak zwakke scholingsgraad en het gebrek aan taalbeheersing. De contacten met de officiële instanties verlopen in vele gevallen ook via de boekhouder (Vanhoren & Bracke, 1992, pp. 70-71.).

Samenvattend

Allochtone ondernemingen zijn veelal ondernemingen die zich vooral situeren in productie en handel, vaak gericht zijn op de informele sector van de economie, grotendeels arbeidsintensief, en vaak starten als een familieonderneming. De economische activiteiten baseren zich voornamelijk op etnische loyaliteit en zijn deels gericht op het land van herkomst. De ondernemingen kunnen een factor van sociale mobiliteit zijn (Bracke e.a., 1992, p. 9).

Specifieke problemen van allochtone ondernemers

De problemen die allochtone ondernemers ondervinden bij het leiden van hun bedrijf zijn van

tweeërlei aard. Een eerste groep vormen de *factoren van structurele aard*. Allochtone ondernemers hebben vaak een beperkte vooropleiding en weinig werkervaring. Ze beschikken doorgaans over weinig informatie en managementkennis met betrekking tot vestigingsplaatsen, productieassortiment, marketing van hun producten, financiering en kredietverlening en interne bedrijfsvoering. Ook zijn er een beperkte marktinformatie en -kennis met betrekking tot concurrenten, marktstructuur en afzetverwachtingen gebruikelijk bij allochtone ondernemers. Verder beschikken ze vaak over een beperkte kennis van overheidsreglementeringen met betrekking tot vergunningsverleningen, het belastingstelsel en de sociale verzekering. Tot slot hebben ze meestal een zeer beperkte kennis van boekhoudkunde. Let wel, een aantal van deze structurele problemen komt zeker ook voor bij autochtone (startende) ondernemers.

Een tweede groep van problemen waar allochtone ondernemers mee te kampen hebben, zijn *factoren van culturele aard*. Deze culturele factoren zijn trouwens niet steeds problematisch. Ze kunnen ook een positieve impact hebben op de activiteit van allochtone ondernemers. Zo treffen we bij hen bijvoorbeeld vaak een etnische loyaliteit aan met betrekking tot de klantenkring, bestaan er specifieke arbeidsverhoudingen in het eigen bedrijf, bestaan er bovenfamiliale verbanden van ondernemers en bedrijven onderling en kunnen allochtone ondernemers vaak een beroep doen op informele financiering. Deze financiering wordt overigens niet steeds als positief ervaren: het geïnvesteerde geld kan plots teruggeëist worden of de geldschietter eist medezeggenschap.

Een ander specifiek kenmerk van allochtoon ondernemerschap is dat de spreiding van bedrijfsactiviteiten vrij klein is. Er is een grote vertegenwoordiging in kruidenierszaken, in de kleinhandel, in communicatiediensten en in de horecasector. Als gevolg van deze oververtegenwoordiging is de onderlinge concurrentie moordend. Verder zijn etnische minderheidsgroepen ook geneigd bedrijfsproblemen in de eigen kring te bespreken. Hierdoor loopt men het risico dat men geen kennis neemt van andere of nieuwe inzichten of suggesties van buiten de gemeenschap, of dat men zich baseert op foute of fout geïnterpreteerde informatie. Een laatste element is de taalkennis. Het kunnen lezen en

schrijven van de inheemse ta(a)l(en) vormt een belangrijk element in het kunnen functioneren als ondernemer en het kunnen communiceren met instanties (Leman, 1997, pp. 82-84).

Een belangrijke en directe consequentie van het gebrek aan vertrouwen jegens initiatieven en activiteiten buiten de eigen gemeenschap is dat minderheidsgroepen slechts op aangepaste en 'op maat gesneden' manier kunnen bereikt worden.

De initiatieven van UNIZO voor allochtone ondernemers

Historiek

UNIZO is al vanaf het midden van de jaren tachtig actief voor allochtone ondernemers. Aanvankelijk ging het om losstaande acties, zoals de medewerking aan een adviesloket voor allochtone kandidaat-ondernemers in Schaarbeek in samenwerking met Foyer, of het inrichten van een cursus 'Werk aan de winkel' op vraag van allochtone ondernemers in Heusden. In 1998 werd er een eerste formeel samenwerkingsverband 'Overleg allochtoon ondernemen Vlaanderen en Brussel' bekrachtigd tussen UNIZO, de Dienst economie, werkgelegenheid en externe relaties (DEWER) van de stad Gent, het Adviesbureau allochtoon ondernemen (AAO) van de stad Antwerpen, het Centrum voor gelijke kansen en racismebestrijding, het Vlaams Minderhedencentrum en STEBO in Limburg. Dit samenwerkingsverband wil zich inzetten voor een kwaliteitsvol allochtoon ondernemerschap en vraagt daarvoor de steun van de overheid.

Als eerste gezamenlijk initiatief werd er gekozen voor een collectieve aanpak gericht op opleiding. In 1999-2000 en 2000-2001 werden er 'omkaderde cursussen bedrijfsbeheer voor allochtone ondernemers' ingericht in samenwerking met VIZO.

Het Overleg allochtoon ondernemen Vlaanderen en Brussel ageerde ook op syndicaal vlak. Zij ijverde voor de afschaffing van de beroepskaart, een discriminatorische maatregel die door de komst van de nieuwe vestigingsreglementeringen totaal achterhaald was. Het Koninklijk besluit tot vrijstel-

ling van bepaalde categorieën van vreemdelingen van de verplichting houder te zijn van een beroepskaart werd gepubliceerd op 4 maart 2003 en kwam tegemoet aan de vragen van het Overleg.

De goede resultaten en samenwerking vormde de basis voor een verdere uitdieping van een concrete projectwerking. In 2001-2003 liepen er verschillende projecten voor allochtone ondernemers, die gefinancierd werden met ESF-middelen (Europees Sociaal Fonds). UNIZO trad op als coördinator van deze projecten. In de volgende paragrafen gaan we hier dieper op in.

Ondernemerschap voor etnisch-culturele minderheden

De noodzaak van een op maat gesneden aanpak en intensieve begeleiding van allochtone (startende) ondernemers vormde de basis voor het project 'Ondernemerschap voor etnisch-culturele minderheden'. In dit project werd trajectbegeleiding aangeboden aan (kandidaat-)ondernemers van allochtone oorsprong, die ondanks elementen van achterstelling kiezen voor zelfstandig ondernemerschap. Kenmerkend voor de trajectbegeleiding is de intensieve, persoonlijke begeleiding en de integrale benadering van de (kandidaat-)ondernemer. De brede samenwerking tussen de verschillende projectpartners² garandeerde een multidisciplinaire aanpak en zeer nauwe contacten met de doelgroep. Naast ondersteuning in hun ondernemerschap, was het doel van de trajectbegeleiding het verbeteren van de economische positie van de deelnemers. Dit kan door een gezonde onderneming op te starten of verder uit te bouwen, ofwel door een heroriëntering naar loonarbeid of langdurige vorming wanneer de ondernemingsideeën ondoordacht blijken te zijn. Zo vermijdt men bovendien de kans op marktverstoring en persoonlijke drama's.

De resultaten van het project 'Ondernemerschap voor etnisch-culturele minderheden' waren zeer goed. Er werden in totaal 342 trajecten gerealiseerd. Aan het einde van de projectperiode hadden 109 personen een zelfstandig statuut, terwijl 136 anderen reëel perspectief hadden op een zelfstandig beroep. De helft van alle deelnemers heeft de Belgische nationaliteit; daarnaast is een derde van

Turkse afkomst en een zevende van Marokkaanse afkomst; verder is het een mix van vele nationaliteiten. Een op vijf deelnemers is een vrouw. Een derde heeft een diploma uit het buitenland. Een op vier deelnemers spreekt geen Nederlands, de helft bezit basiskennis van het Nederlands. Een op drie contacten vond in het Nederlands plaats; andere belangrijke contacttalen waren Turks, Frans, Engels, Arabisch en Berber. De helft van de deelnemers is laaggeschoold. Zo'n 40% is dertiger, de overige leeftijden zijn gelijkmatig verdeeld. Een op tien deelnemers kiest voor een zelfstandig beroep dat gereguleerd is, met als meest voorkomende sectoren de distributie en de horeca.

Op het vlak van de *begeleiding* in het kader van het project werd in één contact op vier doorverwezen naar andere instanties, voornamelijk overheidsdiensten, commerciële adviesverstrekkers en opleidingsinstellingen. Inhoudelijk waren de belangrijkste probleemvelden de aanvraag van vergunningen en administratieve documenten en meer algemeen de bijstand bij alle facetten voor het starten van een zaak. De begeleiding van allochtone ondernemers situeerde zich voornamelijk in de relatie tussen overheid en de (kandidaat-)ondernemer!

Omkaderde ondernemersopleidingen voor allochtonen

Om tot een wettelijke opstart van een onderneming over te gaan, moet men een attest bedrijfsbeheer kunnen voorleggen. Voor een aantal allochtonen is dit een zeer moeilijke opdracht omwille van leerachterstand en een gebrekkige kennis van het Nederlands. Het project 'Omkaderde ondernemersopleidingen voor allochtonen'³ voorziet in een omkadering van deze introductiecurssussen ondernemersopleiding in de SYNTRA. Er wordt zeer gericht gerekruteerd en gescreend. De lessen worden in het Nederlands gegeven maar er is bijstand in de eigen taal, er zijn extra adaptatielessen en extra-scolaire begeleiding. In deze projectcyclus werden 433 cursisten opgeleid, waarvan 390 het diploma behaalden. De deelnemers zijn voornamelijk werknemers (43%) en werkzoekenden (40%). Een minderheid (15%) is reeds zelfstandig. De helft van de cursisten is laaggeschoold, terwijl een op twaalf hooggeschoold is in het land van herkomst. De helft van de cursisten is tussen 25 en 35 jaar, een op

drie tussen 35 en 45 jaar. Zo'n 10 % van de deelnemers is een vrouw.

Allochtone vrouwen-ondernemers

In het pilootproject 'Allochtone vrouwen-ondernemers' werd onderzoek gedaan naar de achtergrond en ervaringen van vrouwelijke allochtone ondernemers.⁴ Uit dit onderzoek kwamen een aantal belangrijke conclusies naar voor. Ten eerste is de beslissing van vrouwen om als ondernemer of meewerkende echtgenote te werken grotendeels hun eigen beslissing geweest. Verder is de meerderheid van de vrouwen laaggeschoold en weinig gevormd op het gebied van ondernemen. Adviesverlening van buitenaf wordt als weinig relevant aanvoeld, wat meteen ook de moeilijke bereikbaarheid van deze vrouwen mede verklaart. Wanneer ze als meewerkende echtgenote of helpster meewerken in de onderneming, zijn ze zich vaak niet bewust van hun inbreng in de zaak. Allochtone ondernemers zijn weinig zichtbaar en nemen nog minder dan allochtone mannelijke ondernemers deel aan het verenigingsleven van ondernemers, maar hun betekenis als medebroodwinners is zeer groot. Tegelijkertijd met dit onderzoek werd er getracht via informele vorming en via netwerken de positie van deze vrouwen te verbeteren.

Knelpunten voor (startende) allochtone ondernemers in Vlaanderen

De ervaringen in hoger beschreven projecten bevestigen wat de literatuurstudies beschrijven. Onze samenleving is een geformaliseerde samenleving. De wettelijke verplichtingen naleven, vraagt om veel administratie die via geëigende kanalen dient te verlopen. Allochtone ondernemers hebben vaak meer moeite om aan deze plicht te voldoen omwille van een andere culturele achtergrond. Allochtone ondernemers kunnen rekenen op een eigen, informeel netwerk, maar dit is dikwijls te beperkt om toegang te verlenen tot volledige en onafhankelijke informatie, advies en begeleiding. Daarnaast hebben ze te weinig toegang tot financiering en vorming.

Allochtone ondernemers welkom

Verder bouwend op deze ervaringen werkt UNIZO aan een nieuw ESF-project, 'Allochtone onderne-

mers welkom, opzetten van een zorgsysteem op de juiste maat'.⁵ In dit nieuwe begeleidingsproject besteden we veel aandacht aan de grote verschillen in de groep van de (kandidaat-) allochtone ondernemers. Door de toename van herkomstlanden is deze groep zeer divers. Ook de verschillen in startpositie zijn groot, daarom gebruiken we de methodiek van de gemoduleerde begeleiding. Deze omvat enerzijds trajectbegeleiding voor starters met belangrijk ondernemersrisico, en anderzijds een korte, interculturele begeleiding voor starters met culturele verschillen. Daarnaast worden de omkaderde cursussen basiskennis bedrijfsbeheer opnieuw aangeboden met vertaling naar het Pools, Russisch, Engels, Turks en Arabisch. Deze cursus wordt begeleid door lessen Nederlands.

UNIZO besteedt in dit project ook veel aandacht aan hoe zij als ondernemersorganisatie startende allochtone ondernemers beter kan bereiken en bedienen, met aandacht voor de noden van de ondernemers en de noden van het eigen personeel. Daartoe wordt er een nieuw instrument uitgewerkt, de 'Ondernemerswegwijzer'. Deze volgmap verduidelijkt het persoonlijke traject van de ondernemer en legt dit vast. Het geheel wordt aangeboden in vijf talen. De Ondernemerswegwijzer biedt verschillende voordelen: de diverse stappen in het uitbouwen van een onderneming worden zichtbaar voor de allochtone ondernemer zelf. De informatie en het advies worden toegankelijker en blijven beschikbaar. De aantekeningen van de verschillende adviseurs bij dit ondernemerstraject vereenvoudigen de opvolging. Voor de cliënt zal de wegwijzer zelf gaandeweg uitgroeien tot een neerslag van het netwerk aan extern advies waarop hij of zij beroep kan doen.

Toekomstperspectief

De ervaringen van UNIZO bevestigen dat een begeleiding op maat de meest vruchtbare werkwijze is. Samen met de Vlaamse regering, die zich in haar regeerakkoord alleszins al duidelijk uitspreekt over de wenselijkheid van begeleiding en ondersteuning van allochtone ondernemers, pleiten wij er dan ook voor om deze arbeidsintensieve begeleiding voort te zetten. Daarnaast blijft ook de vraag bestaan naar meer onderzoek naar dit fenomeen. Een diepgaande en breed uitgevoerde ondersteu-

nende studie naar allochtoon ondernemerschap in Vlaanderen en Brussel zou daarom welkom zijn.

Dorien De Troy⁶
UNIZO-VORMING

Noten

1. Allochtoon ondernemerschap is "het geheel van winkels, restaurants, diensten en ambachten allerlei, opgezet door allochtone minderheden". De onderneming is dus opgezet door personen uit het buitenland of door personen met een bijzondere culturele achtergrond (Lambrecht, Verhoeven & Martens, 2002, p. 3).
2. AAO Antwerpen, DEWER stad Gent, Stebo, Centrum voor Gelijke Kansen, Vlaams Minderhedencentrum en UNIZO regio Brussel-Halle-Vilvoorde.
3. De projectpromotor is UNIZO, de projectpartners AAO stad Antwerpen, UNIZO Regio Brussel-Halle-Vilvoorde, DEWER Stad Gent, Stebo, VIZO en haar opleidingscentra SYNTRA. De lessen vonden plaats in Antwerpen, Brussel, Gent en Genk en werden ingericht met vertaling naar het Turks, het Arabisch, het Russisch, het Armeens en het Engels.
4. De projectpromotor was UNIZO, de projectpartners Stebo, Markant en de K.U.Leuven.
5. De projectpromotor is UNIZO, de projectpartners de Stad Antwerpen (dienst adviesbureau allochtoon ondernemen), de stad Gent (dienst economie, werkgelegenheid en externe relaties), Stebo, UNIZO regio Brussel-Halle-Vilvoorde en de SYNTRA-vestigingen in Antwerpen, Brussel, Gent en Genk. Dit project startte op 1 januari '04 en loopt tot 31 december '06.
6. Projectcoördinator allochtoon ondernemen

Bibliografie

- Bracke, S., Vanhoren, I., Maes, L. & Van den Bulck, D. (1992). Etnisch ondernemerschap. In: *Cultuur en migratie*, nr.1, 1992, pp. 7-100.
- Choenni, A. (1997). *Veelsoortig assortiment: allochtoon ondernemerschap in Amsterdam als incorporatietraject 1965-1995*. Amsterdam.
- Lambrecht, H., Verhoeven, H. & Martens, A. (2002). *Ondernemende allochtonen... of allochtone ondernemers? Ondernemers: een kwantitatief en kwalitatief verkennend onderzoek naar allochtone ondernemers in Vlaanderen*. Leuven.
- Leman, J. (1997). Etnisch ondernemerschap. In: *Meerwaarden voor het zelfstandig ondernemen II*. Leuven.
- Vanhoren, I. & Bracke S. (1992). *Etnisch ondernemerschap in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*. Leuven.